

Kovács Máté hatása a szombathelyi könyvtáros képzésre*

Pályaválasztásom véletlenszerű volt. Az érettségi megszerzése után jelentkeztem az ELTE Bölcsészettudományi Karára, magyar–latin szakra, de helyhiány miatt elutasítottak. A következő tanévben a jelentkezést megismételtem magyar–könyvtár szakra, ahova végül felvettek.

A diploma megszerzése után egy vargabetű következett, ugyanis első munkahelyem a Miskolci Műszaki Egyetem volt, ahol „művelődésszervezőként” dolgoztam, csak ezután kerültem vissza Szombathelyre, a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár gyermekkönyvtárába. Innét szinte egyenes út vezetett a könyvtáros képzéshez, hisz’ akkor alakult a szombathelyi főiskola könyvtári tanszéke, ahol 1974-től dolgoztam.

A szombathelyi képzés megindulásáig az ELTE Könyvtári Tanszékén kívül nem működött más könyvtáros képző intézmény az országban, hiszen a budapesti Pedagógusképző Főiskolán akkorra már megszűnt főiskolai szintű képzés. Az egyetemi könyvtáros képzés megindítása Kovács Máté nevéhez fűződik.

Kovács Máté a Magyarországon az 1950-es években kialakuló tevékenységével, a képzés kidolgozott rendszerével olyan könyvtáros képzést hozott létre, amely nemcsak az egyetemi oktatásnak képezte alapját, hanem az ország más intézményeiben folyó képzésnek is.

Az egyetemi könyvtáros képzés 1960-tól jutott nyugvópontra, hisz addig szinte évente változott, mind célkitűzését, mind az oktatás folyamatát tekintve. Ekkor alakultak ki a hosszabb időtartamra készült tantervek, ekkor fogalmazódtak meg a szakképzés céljai, és körvonalazódott hosszabb időre a tananyag felépítése, és tartalma.¹

A képzéshez készült tantervek, illetve programok egy dologban a kezdetektől fogva megegyeztek, nevezetesen abban, hogy a tanterv három fő részből épült fel: az alapozó tárgyak, a szaktárgyak és a szakmai gyakorlatok rendszeréből. A kialakuló egyetemi képzés időszakában szinte egymást váltották a formálódó, alakuló tantervek, míg az ELTE Bölcsészettudományi Kara az 1956/57-es tanévben bevezette az ötéves kétszakos képzést, amely a könyvtáros képzésre is vonatkozott, és „...az oklevél kettős: könyvtárosi és középiskolai tanári képesítést adott. Ez a tanulmányi rend minden korábbinál kedvezőbb lehetőséget biztosított a könyvtár szak elméleti és történeti ismeretanyagának kibővítésére, korszerűsítésére és elvszerűbb elrendezésére, a könyvtáros számára szükséges gyakorlati jártasságok és készségek magasabb szintű megszerzésére, a könyvtártudományi szakkutatás alapjainak elsajátítására és ezek mellett bizonyos mértékű specializálódásra is a

* Folytatjuk Kovács Mátéra emlékező sorozatunkat, amelynek részei a 3K augusztusi és szeptemberi számában jelentek meg Arnóth Károly, Vajda Kornél, illetve Suppné Tarnay Györgyi tollából (A szerk.)

legfontosabb könyvtárosi, ill. dokumentációs munkakörök követelményeinek megfelelésén.”²

A szakképzés céljait és feladatait Kovács Máté a következőkben foglalta össze:

„...az egyetemi könyvtáros képzés célja és feladata olyan szakemberek nevelése, akik:

- a) a könyvtárakban, bibliográfiai, dokumentációs intézményekben, ill. a könyvkiadásban és könyvterjesztésben felsőfokú szakképzettséget igénylő munkakörök betöltésére alkalmasak s ehhez szilárd hivatástudattal rendelkeznek;
- b) a feladatkörök ellátásához nélkülözhetetlen széleskörű és korszerű általános műveltséget, valamint a sajátos szakterületükön, továbbá az ehhez kapcsolódó másik szakjuk területén elmélyült szakműveltséget és a kezdő szakember számára szükséges gyakorlati jártasságot, ill. készségeket megszerzik;
- c) elméleti felkészültségüket, jártasságukat és készségüket a gyakorlatban a társadalom szocialista tudatának alakítása és erősítése, általános és szakmai műveltségének kiszélesítése és elmélyítése, a termelési kultúra és más fontos gyakorlati tevékenységek, valamint a tudományos kutatás támogatása érdekében tudatosan és eredményesen alkalmazni tudják;
- d) a feladatköröket érintő irodalmi termés áttekintésére, valamint az írás- és olvasás-, könyv- és könyvtárkultúra szakirodalmában, különösképpen munkakörüik, ill. szűkebb kutatási területük szakirodalmában folyamatos tájékozódásra s ennek segítségével további állandó önművelésre képesek;
- e) végül a szakterületük kutatási szemléletének és módszereinek megismerése és elsajátítása útján önálló szaktudományi kutatásra is felkészülnek.”³

Azért tartottam fontosnak ismertetni az egyetemi könyvtáros képzés célját és feladatait, mert egyfelől ez határozta meg, hogyan alakult a képzés struktúrája, másfelől fontosnak tartom ezt összehasonlítani a későbbiekben a Szombathelyen folytatott képzés cél- és feladatrendszerével.

A megjelölt célok és feladatok alapján az egyetemi képzésben az 1956/57-ben és az 1960/61-ben kezdő évfolyamok számára bevezetett tanterv meglehetősen vázlatos, de azért foglalkozom vele, mert ezek alapján végeztem tanulmányaimat az egyetemen.⁴

Az ötéves kétszakos tanulmányi rend első tanterve

(Érvényben volt a nappali tagozaton az 1956/57. és az 1960/61. tanévekben kezdő évfolyamok számára.)

Az I. szigorlat előtt hallgató:	félév	heti óraszám
a) Könyvtártudományi alapismeretek	2	2
b) Könyv- és könyvtártörténet (az ókortól a francia forradalomig)	4	2
c) Bibliográfia I.	2	2
d) A könyvtári osztályozás elmélete és gyakorlata	2	2
e) A katalogizálás elmélete és gyakorlata	2	2

f) Könyvtártudományi szeminárium	4	2
A II. szigorlat előtt hallgató:		
a) Könyv és könyvtártörténet (a francia forradalomtól napjainkig)	3	2
b) Bibliográfia II.	2	2
c) Könyvtártan	4	2
d) Paleográfia és kézirat	2	2
e) Sajtótörténet	1	2
f) Népművelési ismeretek	2	2
g) Könyvtártudományi szeminárium (felvehető az V–IX. félévben)	3	2

Az államvizsga előtt hallgató:

a) A könyvtári munka módszertana	2	1
b) Könyvtári gyakorlat (a IX–X. félévben)	10 (évi átlagban) ⁵	

Bár ebben a tantervben még egyértelműen nem jelenik meg a bibliológiai ismeretanyag, a következő években már az is feltűnik. Hogy mégis emlegetni lehet és foglalkozni kell vele, az azzal magyarázható, hogy I. évfolyamon a Könyvtártudományi alapismeretek, míg IV–V. évfolyamon a Könyvtártudományi szeminárium ismeretanyagában kapott helyet.

Ugyanakkor az 1968/69. tanévtől érvényes tanterv már sokkal részletesebben, több tantárgyra tagolva tartalmazza a bibliológiai ismereteket, így megjelenik a kommunikációs ismeretek és a bibliológiai alapismeretek mellett az általános szociológia, valamint a művelődésszociológia, később pedig az olvasásismeret tantárgy is.⁶

Ezt ismertette Kovács Máté a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1971-ben, Szombathelyen tartott Vándorgyűlésén, a bevezető előadásban,⁷ ahol az alapozó tantárgyak kibővítéséről, új ismeretek bevezetéséről beszélt. Ezek az új tantárgyak tehát: a bibliológiai ismeretek, a szociológia, a kommunikáció, a művelődésszociológia, a népművelési ismeretek és az olvasásismeret voltak.

Az 1968/69-es tanévtől olyan új tantervet vezettek be, amely hosszabb ideig volt érvényben, és az alapozó tárgyak tekintetében is hozott változást. Gyarapodott ugyanis ezen ismeretek száma, és egyre inkább a bibliológiai ismeretekből nőtte ki magát. Ugyanakkor bekerültek olyan tárgyak is, amelyek a szakmai ismeretek megalapozását segítették. Anélkül, hogy tantervszerűen, félévi bontásban ismeretném e tárgyakat, inkább csak felsorolom azokat, jelölve a heti óraszámot is:⁸

Tantárgyak:	Heti óraszám
Bevezetés a könyvtári és dokumentációs ismeretekbe (előadás)	2
A kommunikáció elméleti alapjai és az írásbeli közlés a közlési rendszerek között (előadás)	2
Bibliológiai alapismeretek (előadás)	2
Népművelési alapismeretek (előadás)	2
Általános szociológia (előadás)	2
Művelődésszociológiai szeminárium	2
Olvasásismereti szeminárium	1

Természetesen felvetődik a kérdés: mit takar a bibliológia kifejezés, és hogyan része a tananyagnak. Kovács Máté kutatásainak egyik fontos területe volt a biblio-

lógia, azaz a könyvtártudományi szakkutatás, amelynek „... tárgya és feladata a bonyolult társadalmi gyakorlat egyik alapvető tényezőjének: az írásos-nyomtatásos közlésmód egyes oldalainak (írás, olvasás) és megjelenési formáinak (írásmű, kiadvány és könyvtár), valamint ezek társadalmi összefüggéseinek (objektív szükségletek, igények, kapcsolatok és hatások), továbbá a közlésmód és a benne kifejezett tartalom, valamint az alkalmazott technika és az alapvető gazdasági összefüggések kapcsolatainak, főként ezek sajátos adottságainak és lehetőségeinek, fejlődéstörténetének és törvényszerűségeinek vizsgálata.”⁹

Ebből a rendszerelméleti alapvetésből nőttek ki azok a – fentebb ismertetett – tantárgyak, amelyek segítik a társadalmi folyamatok és azok intézményei tevékenységének megismerését. Tulajdonképpen ezek a stúdiumok alapozzák meg az olvasóval, az információhasználóval való foglalkozás tudnivalóit.

Az egyetemi képzés és a kapcsolódó tantervek bemutatása mellett azt vizsgálom, volt-e és milyen hatása Kovács Máténak a Szombathelyen folyó képzésre. Elengedhetetlen, hogy szinte valamennyi tantervvel foglalkozzam, bár a hatás vizsgálata során egyéb tényezők is szerepet kaptak.

Főiskolai szintű könyvtáros képzés Szombathelyen

A könyvtárosképzés 1962-ben kezdődött Szombathelyen. Ez először középfokú képzést jelentett, majd 1971-ben létrejött a Pécsi Tanárképző Főiskola kihelyezett tagozata, ahol az 1972/73-as tanévben megindult a négyéves főiskolai szintű könyvtáros képzés, amely kezdetből fogva két szakos volt, először magyar és matematika szakkal volt párosítható, később lehetett más tanári szakokat is bevonni ebbe a rendszerbe.

Komoly szerepet vállalt tanszékünk a könyvtárszak oktatási stratégiájának és tartalmának kialakításában, hiszen az országosan 1973-tól érvényes tanterv, majd annak 1976-os változata – többek között – Szombathelyen készült¹⁰, a népművelőkönyvtár szak tervére alapozva. (Az 1973-as tantervhez kapcsolódó, 1974-ben készült tantárgyi programot a Könyvtáros Szakbizottság tagjai állították össze, akik között szintén szerepelnek tanszékünk oktatói¹¹.)

Az 1973-ban életbe lépett tanterv, amelyet a Művelődésügyi Minisztérium Pedagógusképző Osztálya készített a szakbizottságok közreműködésével, a könyvtár szak esetében nem vette figyelembe az egyetemi képzési koncepciót, s a tantárgyak felépítése sem követte az egyetemi vonulatot. A legfontosabb e tekintetben, hogy szinte teljes egészében hiányzott az a hármas tagoltság, amelyet Kovács Máté úgy fogalmazott meg: alapozó tárgyak, szakmai tárgyak és gyakorlati képzés. Ebből a tantervből hiányoznak az alapozó tárgyak, sőt olyan helyzet is adódik, hogy a művelődésszociológia csak gyakorlati tárgyként szerepel. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a hallgatók nem rendelkeznek művelődésszociológiából elméleti ismeretekkel, de azt is, hogy általános szociológiai ismereteik sincsenek. A tanítás során nem csupán művelődésszociológiából, de általános szociológiából is el kell sajátítani az alapismereteket ahhoz, hogy a gyakorlati feladatokat képesek legyenek elvégezni.

Mondanivalóm illusztrálására ismertetem az 1973-ban megjelent, főiskolák részére kiadott tanterv könyvtár szakra vonatkozó tantervi hálóját, bár a vizsgaforrások ismertetésétől eltekintek¹²

Tantárgyak	Félévek, heti óraszámok			
	I.	II.	III.	IV.
Művelődés-, könyv-, könyvtártörténet	3	2		
Művelődéstudomány, művelődéspolitikai	2	4		
Művelődésszociológiai gyakorlat			2	
Olvasáspedagógia és olvasáspedagógia			3	3
Könyvtartani ismeretek				

Arra hívom fel a figyelmet, hogy ezek között a tantárgyak között nem szerepelnek azok az alapozó ismeretek, amelyek megkönnyítenék a szakmai ismeretek elsajátítását. Így hiányoznak – többek között – az egyetemi tantervben szereplő kommunikációs elméleti alapok, a bibliológiai alapismeretek, a népművelési alapismeretek, valamint az általános szociológia. A főiskolai képzésen természetesen nem azt akarom számon kérni, hogy miért ad valamivel kevesebb ismeretet, mint az egyetemi képzés. Az azonban igenis vitatható, ha olyan alapozó tárgyak hiányoznak, amelyek később lehetővé tennék vagy megkönnyítenék a szakmai tárgyak megismerését, elsajátítását, esetleg szükségesek a szakmai tárgyak megértéséhez. (Megjegyzem, a tanárképző főiskolai tantervben az általános tárgyak között szerepel a pszichológia, amelyre az olvasáspedagógia építhető.)

Az 1973-as főiskolai tantervből hiányzik a könyvtár szak elsajátításához a szakmai cél- és feladatrendszer megfogalmazása, pontosabban az általános iskolai és óvodai pedagógusképzés célját a következőben határozza meg:

„Szocialista világnézetű és erkölcsű, hivatásukat értő és szerető általános iskolai tanítók, szaktanárok és óvónők képzése, akik eredményesen alkalmazható szaktudományi és pedagógiai műveltség birtokában vannak, és az állandóan növekvő ismeretek önálló megszerzésének képességével rendelkeznek.”¹³

Ez a célmegjelölés túlságosan általános, és nem veszi figyelembe, hogy a tantervben szerepel a könyvtáros és népművelő képzés, amely tulajdonképpen nem pedagógusképzés, hiszen más személyiségjegyeket és célkitűzéseket kíván. Ehhez kapcsolódik, hogy az egyes szakoknál ugyan megfogalmazzák a szereplő tantárgyak feladatait, de ez sem ad választ arra, mire kell felkészíteni a hallgatót, milyen ismereteket kell elsajátítania. Azért is fontos ez, mert a végzett hallgatók elhelyezkedési lehetőségei, így a velük szemben támasztott követelmények sokkal szélesebbek, nem korlátozódnak az iskolára.

Mint említettem, az egyetemi képzésben szereplő alapozó tárgyak közül egyedül a művelődésszociológia szerepelt, ez is csak gyakorlati tárgyként. Ennek célját, feladatát, illetve tananyagát az 1974-es tantárgyi program a következőképpen határozza meg:

„A fontosabb hazai művelődésszociológiai vizsgálatok eredményeinek megismerése, módszertani szempontból való értékelése.

A hazai olvasásszociológiai vizsgálatok eredményeinek feldolgozása. A legfontosabb társadalmi-foglalkozási és demográfiai rétegek olvasási kultúrája. Az olvasók aránya, az olvasás intenzitása, az olvasmányok összetétele és értéke a különböző korú, nemű, társadalmi helyzetű, iskolai végzettségű stb. rétegeknél.

A különféle olvasmánytípusok használata és befogadása. Irodalmi ízlés, általános tájékozottság, szakirodalom-használat. A könyvtári és dokumentációs szolgáltatások iránti igények.

A kultúrát közvetítő könyvtáros értékszemlélete.

A hallgatók tapasztalatainak, kisebb vizsgálódásainak összevetése a hazai olvasás vizsgálatok eredményeivel.

Az olvasás, az irodalmi érdeklődés, a könyvtárhasználat vizsgálati módszerei: kérdőív, interjú, kérdőíves interjú, olvasási napló vagy figyelőkarton, megfigyelés.

Az igényvizsgálat módszertana: a vizsgálat tárgyának, céljának meghatározása, a minta kiválasztása, a kérdéssel kapcsolatos forrásművek tanulmányozása, a kérdőívek kitöltése, személyes és csoportos beszélgetések, figyelőkarton készítése vagy olvasónapló vezetése, a felmérés anyagának feldolgozása, értékelése, az igény- és olvasásvizsgálat hatékonyságának megállapítása, az eredmények felhasználása a könyvtári munka javítására.”¹⁴

Az itt ismertetett programmal kapcsolatban a tanítás során a következő problémák merültek fel. A legfontosabb kérdés az volt, rendelkeznek-e a hallgatók általános szociológiai ismeretekkel, illetve ezek közül mennyit kell megtanítani. A tananyag első része feldolgozható a hallgatók önálló munkájának, szemináriumi beszámolóinak segítségével, míg az igényvizsgálat módszereit meg kellett ismertetni, el kellett sajátítani ahhoz, hogy önálló vizsgálatokat legyenek képesek végezni. Ehhez persze az is szükséges volt, hogy megismerjék a hazai és külföldi olvasáskutatás eredményeit, és saját munkájuk során tudják alkalmazni azokat.

Tevékenységünk során kezdettől fogva nagy segítséget jelentett e tekintetben az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjában működő Olvasáskutatási Osztály, amelynek munkatársai nemcsak lehetővé tették, hogy megismerjük és felhasználjuk kutatási eredményeiket, de alkalmanként egy-egy kutatásban tevékeny résztvétel is biztosítottak számunkra.

Az 1976/77. tanévtől új tantervet jelentetett meg az Oktatási Minisztérium Pedagógusképző Osztálya az általános iskolai és óvodai pedagógusképzés számára.¹⁵ Ez a tanterv felépítését és tartalmát tekintve alig különbözik az előző, az 1973-ban készülttől, így részleteiben nem kívánok vele foglalkozni.

A szombathelyi tanszéken hosszú előkészítés után 1983-ban kezdtünk foglalkozni a tanterv fejlesztésével, amelyet a következő szempontok indokoltak:

- „a) hogy megtartsuk a képzés eddigi gerincét, a bevált, hagyományos történeti, könyvtártani, olvasásismereti és tájékoztatási tárgyakat, de ezeket frissítsük fel az újabb ismeretekkel, és módszerekkel;*
- b) hogy jórészt új tárgyak keretében megismertessük a hallgatókat az alapvető információ- és kommunikációelméleti, számítás- és könyvtártechnikai ismeretekkel, a hazai és külföldi tájékoztatási rendszerekkel és szolgáltatásokkal /de az egyetemi képzéstől való megfelelő eltéréssel;*
- c) hogy speciális kollégiumokkal és szemináriumokkal orientációt és indítást adjunk bizonyos könyvtártípusok és munkakörök irányában e tárgyak számának oktatási időtartamának, illetve keretének és választékának növelésével;*
- d) hogy a képzés gyakorlatiasabbá tételével és a gyakorlati képzés javításával eleget tegyünk... a szakma igényeinek.”¹⁶*

Nem véletlen, hogy szükségszerűvé vált egy új tanterv előkészítése és bevezetése, úgy vélem, kettős céllal:

- egyrészt, hogy felváltsa a régi, korszerűnek nem mondható tantervet, hisz' a szakma ismeretanyaga megváltozott, amelyet a képzésnek is követnie kellett, ugyanis egyre nagyobb szerepet kapott a könyvtárak tevékenységében, az információszolgáltatás folyamatában a számítógép, így szükségessé vált megismertetni az ezekkel kapcsolatos lehetőségeket, az információszolgáltatás modernebb, gyorsabb formáit;
- másrészt a bekövetkezett társadalmi és kulturális változások rávilágítottak az olvasási szokások változásaira, az olvasás és nem olvasás problémáira, ezzel is foglalkozni kellett. Ez utóbbi természetszerűen változásokat hozott az olvasásismeret tantárgy tartalmában is.

A könyvtár szak új programja 1985. szeptember 1-jétől volt érvényes, és bár ezt tanszékünk munkatársai állították össze a Művelődésügyi Minisztérium felkérése alapján készült, országosan elfogadott tantervvé vált.

Nem tartom lényegesnek az óra- és vizsgaterv közlését, arra azonban mindenképpen kitérek, hogyan változott ebben az esetben az oktatott tantárgyak köre:

- „– *Könyvtártörténet*
- *Könyvtár és társadalom*
- *Informatikai alapok*
- *Dokumentumismeret, gyűjteményszervezés*
- *Bibliográfiai leírás, katalógizálás*
- *Osztályozás és információkereső technika*
- *Olvasásismeret*
- *Tájékoztató*
- *Könyvtárpolitika, könyvtárszervezés*
- *Fakultative kötelező kollégium*”¹⁷

A *Fakultative kötelező kollégiumok/szemináriumok* című tantárgy a VII. és VIII. félében szerepel. Ezekben a félévekben heti két-két órában

„... valamennyi hallgatónak (...) két orientáló, a specializálódás útján elindító, a szakdolgozatot segítő speciális kollégiumot/szemináriumot kell választania, Ezek tárgya, illetve témája nagyon szerteágazó, ezért a könyvtárügy igényeitől, a tanszék lehetőségeitől függően, a hallgatók érdeklődésére alapozva úgy kell meghirdetni ezeket, hogy a hallgatónak legyen választási lehetősége. ...Néhány példa:

- *A szakkönyvtári munka általános kérdései*
- *Egy-egy tudományterület tájékoztatói problémái*
- *Dokumentációs feltárás*
- *Profilszerkesztés*
- *On-line tájékoztatói rendszerek és keresés*
- *A közművelődési könyvtári munka egyes időszakos kérdései*
- *Gyermek-, iskolai könyvtári munka*
- *Gyermek- és ifjúsági irodalom*
- *Helyismereti munka stb.*”¹⁸

Azért tartottam szükségesnek ismertetni a speciálkollégiumok rendszerét, mert az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének tantervében már az 1960-as évek végén megjelent ez az oktatási forma, és amellyel tanulmányaim során már magam is találkoztam, én elsősorban az iskolai könyvtári munkával foglalkoztam. Bár húsz évvel később más ismeretanyagot tanítottam, az egyéni indíttatás mégis saját tanulmányaimhoz köthető.

Ebben a tantervben azonban külön figyelmet érdemel az *Olvasásismeret* tantárgy, amely itt már négy féléves, a IV–VII. félévben a következő megoszlásban: IV. félév: olvasásszociológia, V–VI. félév: olvasáspszichológia, könyvtár-pedagógia, VII. félév: olvasószolgálati ismeretek. Fontosnak tartom itt ismertetni a IV–VI. félév tematikájának bizonyos részleteit, mert talán ez mutat legtöbb rokonságot azzal az ismeretanyaggal, amelyet Kovács Máté bibliológia címszó alatt fogalmazott meg.

„*Olvasásismeret:*

Elméleti anyag: IV. félév:

A szociológia tárgya, vizsgálódási területei, módszerei. (...)

Az olvasáskutatás szociológiai módszerei, az ilyen jellegű vizsgálatok menete, vizsgálati típusok, mintaválasztás, az adatgyűjtés módszerei közül főként a kérdőíves interjú, a kérdőív szerkesztése, kérdéstípusok, a skálák fajtái. Példák az egyes olvasásvizsgálatok módszertani megoldásaiból.

A modern értelemben vett magyar olvasóközönség kialakulása, az irodalmi műfajok iránti igény változásai. (...)

Az olvasáskutatás helyzete a felszabadulás után. Az olvasást meghatározó demográfiai, szociológiai tényezők. A hagyományos és az elektronikus tömegkommunikációs eszközök használata, az életmód, szabadidő kérdése. A könyvkiadás, könyvvásárlás és a családi könyvtárak jellemző vonásai. Az olvasás, könyv- és könyvtárhasználat mennyiségi és minőségi jellemzői a különböző társadalmi csoportok körében....

V. félév:

Az írásbeli közlés és olvasás fiziológiai és pszichikai folyamata. Az olvasás útján nyert ismeretek feldolgozása: a gyorsolvasás, a kutatás, a szellemi munka technikája. Az olvasási gyakorlat alakulásának feltételei: jártasság, készség. A készség megszerzésének fokozatai. Az írásművek típusai az olvasás szempontjából.

A műalkotás és műbefogadás lélektana. Alkotóképesség és személyiség. Az empátia. Az attitűd fogalma, attitűd és viselkedés, az attitűdök változása. Az olvasás indítékai, olvasói beállítódás. Az illusztráció és a műbefogadás kapcsolata.

Az egyes olvasmánytípusok és az olvasás kapcsolata. (...).

A gyerekek olvasásának lélektana. A személyiségfejlődés és az olvasás kapcsolata az egyes életkorokban. A motiváció szerepe az olvasmányválasztásban. Életkori sajátosságok, réteg- és nem-specifikus olvasmányválasztásai szokások. Az olvasmány szerepe a személyiség fejlődésében. A szépirodalmi olvasmányok és a személyiségfejlődés. A személyiségjellemzők és az ízlés kapcsolata. Az ízlésfejlesztés lehetőségei és korlátai. Az értékrend és kérdései. Az olvasói értékrend és a könyvtáros értékrendje. Olvasás és gyógyítás, biblioterápia.

VI. félév:

Az olvasókkal való egyéni és csoportos foglalkozások pedagógiai és pszichológiai problémái: propaganda és meggyőzés, az előítélet, a konformitás. Az érzékenységet fejlesztő és a vonatkozási csoport. A könyvtáros személyisége, a könyvtáros mint modell. A kapcsolatteremtés, a közönségkapcsolat fogalma és területei.

Személyiségformálás, - szocializáció, öröklés, környezeti hatások, nevelés.(...).

Az olvasóvá nevelés fogalma, pedagógiai problémái. Az olvasóvá nevelés és a tanterv kapcsolata. Olvasáspedagógiai kísérletek. Az olvasóval való egyéni illetve csoportos foglalkozás kérdései. Kapcsolatteremtés a különböző nemű, korú és foglalkozású olvasókkal. A kapcsolatteremtés feltétele: az olvasó személyiségének megismerése.

Csoportos foglalkozások a könyvtárban, ennek eszközei és módszerei: tanórák és egyéb foglalkozások különböző olvasócsoporthoz számára. A könyvtár feladata a nevelés egyes területein, az egyes olvasórétegek ellátásában. A hátrányos helyzetű olvasók és olvasói csoportok, ezek segítésének eszközei és módszerei. Az olvasótábor. A könyvtáros nevelő és közvetítő szerepe.”¹⁹

A tárgyhoz mind a négy félévben heti 1 vagy 2 órában gyakorlat, szeminárium kapcsolódott, amely lehetőséget adott arra, hogy a hallgatók önálló tevékenység során is kipróbálják a tanultakat. Ennek tananyaga a következő:

„Gyakorlat

Az elméleti ismeretek és a szakirodalom megvitatása, elmélyítése, a könyvtárban alkalmazható pszichológiai és pedagógiai tudnivalók, eljárások, módszerek gyakorlati tevékenységen keresztül történő elsajátítása. Referátumok készítése és megvitatása. Adminisztratív tennivalók gyakorlása.

Esettanulmányok készítése és elemzése, a kulturális tevékenységek (kiemelten az olvasás) szerepének változási folyamatáról.

A kapcsolatteremtés, az olvasóval való egyéni foglalkozás módjainak gyakorlása helyzetgyakorlatok segítségével. (Videofelvételek bekapcsolásával.)

Különböző könyvtárakban végzett megfigyelés különböző korú, nemű és foglalkozású olvasók olvasmányválasztásáról, olvasmányszerkezetének alakulásáról. (Magno-felvételrel készített olvasó-portrék.)²⁰

Az itt ismertetett tananyag nagyon közel áll ahhoz a megfogalmazáshoz, amelyet a bibliológia Kovács Máté-i felfogásáról olvashatunk.

A szombathelyi képzés során négy-öt évenként változtak a tantervek, vagy legalábbis módosítottuk azokat aszerint, hogy megfeleljenek a mindenkori társadalmi elvárásoknak, megfelelően kövessék a szakma folyamatos változásait. Ezt tükrözik az 1989-ben, illetve 1992-ben készült tantervek is, amelyeket elsősorban azért említek, mert új tantárgyak megjelenését hozták: akkor vált önálló tárggyá a kommunikációs készségfejlesztés, a kutatómódszertan vagy a menedzsment.

Ennek persze az is oka, hogy közel tizenöt év alatt nemcsak a társadalmi elvárások változtak meg a könyvtárossággal kapcsolatban, de megváltozott az a technikai háttér és eszközpark is, amelynek eredményeként a számítógép összes előnyével együtt helyet követelt magának az információellátásban. Ugyanakkor az 1980-as és 1990-es

évek külföldi trendjeit figyelembe véve olyan változások jelentek meg a tantervünkben, amelyek mellett nem lehet szó nélkül elmenni. (Az 1990-es években tanszékünk tagjainak több alkalommal lehetősége volt Koppenhágában, Stuttgartban és Aberdeenben megismerkedni az ott folyó könyvtáros képzéssel, ezek a tapasztalatok is hozzájárultak az új tanterv kialakításához.) Ez a tanterv a LISTEN TEMPUS JEP támogatásával készült, és 1997. szeptember 1-jén lépett életbe, és éppen azon hatások miatt, amelyek szerepet játszottak elkészítésében, kissé több figyelmet érdemel.

Az 1997-es tanterv

A tanterv az alapozó tárgyakat külön blokkba sorolja, ám éppen a társadalmi elvárások miatt megváltoztatja, sőt a szaknyelv elsajátítása érdekében kibővíti azokat.²¹

A tanterv több blokkra oszlik, ezek közül a legfontosabbakat ismertetem. E tantervben már tulajdonképpen a szakirányok is megjelentek, amelyek a könyvtárosi munka egy-egy szakterületére készítettek fel bővebben. Ebben az időszakban három szakiránnyal számoltunk, amelyek általában minden évben meghirdetésre kerültek, és el is indultak, bár nem azonos hallgatói létszámmal:

- Könyvtárosi szakirány
- Könyvtárostanári szakirány
- Információmenedzser szakirány

Az alapozó tárgyaknál voltak olyan ismeretek, amelyek a teljes évfolyamra vonatkoztak, tehát elvégzésük mindenkinek kötelező volt, ezek az alábbiak voltak:

- Kutatásmódszertan
- Kommunikációs készségfejlesztés
- Számítógép használati alapok
- Angol szaknyelv

Természetesen érdemes lenne foglalkozni a különböző szakirányok speciális tantárgyaival is, de úgy vélem, témánk szempontjából nem kapcsolódik szorosan ide, és elemzésük, ismertetésük túl messzire vezetne. Kiemelem azonban, hogy minden szakirányon tanultak a hallgatók haladó kutatómódszertant, amely elsősorban a szakdolgozat készítését segítette, könnyítette meg.

* * *

Visszatérve az alapkérdésre – hogy érezhető-e Kovács Máté hatása a szombathegyi képzésben? –, azt kell mondanunk, hogy igen. Ez azonban a tantervekben kevésbé mérhető le, viszont a tanszéken 1974-től hat olyan oktató tanított – köztük jómagam is –, akik a professzor úr tanítványai voltak. Úgy gondolom, nemcsak az ismeretanyagot próbáltuk közvetíteni az ő szellemében, de emberi példája vonásait is megőriztünk, és megpróbáltuk felhasználni saját munkánkban. Ezt elsősorban a hallgatókkal való kapcsolattartás, a velük való foglalkozás során igyekeztünk kamatoztatni, különösen a szakdolgozati konzultációkon, de szívesen meghallgattuk a hallgatók egyéni problémáit is, és ha tudtunk, segítettünk. Ennek az „odafigyelésnek” sajátos területe volt a tudományos diákköri tevékenység, ahol szépen lemérhető volt, hogy a hallgató – az őt érdeklő téma mellett – tanárt is választott, aki igyekezett minél

nagyobb odafigyeléssel terelgetni a dolgozatíró, minél alaposabban felkészíteni a TDK-konferenciákon való eredményes részvételre, sikeres szereplésre. Ugyanakkor figyelemmel kísértük és segítettük a hallgatók elhelyezkedési lehetőségeit, figyeltük az álláslehetőségeket, és igyekeztünk tanácsot adni a mindenkori végzősöknek.

Elsősorban saját személyiségünkön keresztül adtuk tovább és képviseltük azt a hatást, amit az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén a tanulmányaink során Kovács Mátétól elsajátítottunk.

JEGYZETEK

- 1 Kovács Máté: Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizedes fejlődése és főbb kérdései. Bp. 1970. 61 p. (<http://mek.oszk.hu/06700/06707/06707.htm>)
- 2 i. m. 19-20. p.
- 3 i. m. 27. p.
- 4 Egyetemi tanulmányaimat 1960-1965. között végeztem, ezért utalok erre a tantervre.
- 5 i. m. 28-29. p.
- 6 i. m. 32. p.
- 7 Kovács Máté: Tájékoztató a könyvtárosok és dokumentálók szakképzésének helyzetéről és főbb problémáiról. (Vázlat a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 1971. évi szombathelyi vándorgyűlésének résztvevői számára.) 1971. Kézirat.
- 8 Lásd: 1 sz. jegyzet 32. p.
- 9 Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában. = Klny. A Magyar Könyvszemle 1961. évi különszámából. Bp. 1961. 23. p.
- 10 Lásd: Tóth Gyula: A szombathelyi könyvtárosképzés 30 éves. Múlt, jelen, jövő. = Vasi Szemle, 1992. 4. sz. 525–535. p.; Pálvölgyi Mihály: A könyvtárosképzés 40 éve (1962–2002.). In: Negyvenéves a szombathelyi könyvtárosképzés. Tanulmányok az oktatásról és a szakma gyakorlatából. Szerk.: Csáki Pál. Szombathely, 2002. Berzsényi Dániel Főiskola Könyvtár- és Információtudományi Tanszék, 5–23. p.
- 11 Gróf Ervin, Czibalmos Andrásné és Tóth Gyula.
- 12 Az általános iskolai és óvodai pedagógusképzés TANTERVEI az 1973/74. tanévtől a nappali és a levelező tagozat számára. Melléklet a művelődésügyi miniszter 117/1973. /M.K.9./MM. számú utasításához. Főszerkesztő és felelős kiadó: Miklósvári Sándor. Bp. 1976. Művelődésügyi Minisztérium Pedagógusképző Osztály, 238. p.
- 13 i. m. 7. p.
- 14 A tanárképző főiskolák tantervi programjai. (Könyvtár szak.) Összeállították a Könyvtári Szakbizottság tagjai. Debrecen, 1974. 12. p.
- 15 Az általános iskolai és óvodai pedagógusképzés tantervei az 1976/77. tanévtől. Szerk.: Miklósvári Sándor. Bp. 1978. (A könyvtár szak tanterve. 195–204. p.)
- 16 A főiskolai könyvtárosképzés helyzete és fejlesztése. Összeáll. Tóth Gyula. Szombathely, 1983. május 20. Kézirat. 6–7. p.
- 17 A könyvtár szak programja. (Érvényes 1985. szeptember 1-től). Szombathely, Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtári Tanszék. 3. p.
- 18 i. m. 47-48. p.
- 19 Lásd.: 18. sz. jegyzet, 31–34. p.
20. i. m. 36. p.
- 21 A könyvtár szak tanterve. (Érvényes 1997. szeptember 1-jétől.) Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtár-Informatikai Tanszék. Szombathely, 1997. Kézirat.

Kovács Mária